

23.63x31.73	1/3	6	עמוד	מוסף כלכלי סט	20/12/2018	66443099-1
מוסד שמואל נאמן - למחקר מדיניות לאומית בטכניון - 85300						

08
תקציר מנהלים
 פרופ' מנואל
 טרכטנברג מסביר
 על מה באמת צריך
 לצאת למחות

"נתניהו השריש תחושה שהכל גזרת גורל, מהקונפליקט עד יוקר המחיה. זה לא נכון"

פרופ' מנואל טרכטנברג מאמין שעוד אפשר לפתור את הבעיות הגדולות שלנו, ושניצני המחאה החדשה מפספסים את העיקר

במובן של חלחול פנימה לתוך המערכת הממשלתית. אולי באגף התקציבים באוצר השתנה משהו, אבל לא מספיק".

אתה מדבר מפוזיציה של אדם פוליטי?
 "מה שמניע אותי הוא לחולל שינוי בחברה הישראלית, והתפקיד הספציפי על המגרש משתנה עם הנסיבות. יכול להיות שמחר בבוקר אמצא את עצמי בחזרה במגרש הפוליטי, אם אבחין שיש הזדמנות לקדם אחר או יותר מהנושאים שאני מזהה כקרייטיים. בכנסת, בלשון המעטה, לא נהנית. היה נורא מתסכל. אבל למדתי הרבה, וזה משמש אותי בחיבה קרימה".

שבע שנים אחרי המחאה הבריתית של 2011 שוב ניכרים ניצני מחאה. כמה משמעותי הרגע הזה?
 "קשה לזהות בזמן אמת התרחשות חברתית מזוהרת. בזה כשלו כולם, באביב הערבי, במחאה כאן, בצרפת, בוול סטריט. מה שמסתמן כמחאה יכול לר-עוך מיד, ומה שלא מסתמן יכול לתפוס תאוצה".

איך אתה מפענח את גל ההתייקרויות האחרונות?
 "צריך להבדיל בין שני אלמנטים: התייקרויות שבאות מהמגזר הציבורי - חשמל, מים וארנונה - ואלה שבסקטור העסקי, הפרטי. ההתייקרויות המקוממת היא בחשמל. יש חשמל בכל חור במשק, והתייקרות שלו מזיזה את כל המעטפת, יש לה גלי הרף. לכן צריך לשאול מאיפה זה מגיע, והתשובה חרי משמעותית: זה בא מאותו סעיף בחוזה שנחתם בין חברת החשמל לספקי הגז (החוזה שנחתם ב-2012 וזכה להגנה במתווה הגז ב-2015)."

"כשקראתי את מתווה הגז בפעם הראשונה לא מצאתי בו כוזה פגם גדול, למעט הסעיף הזה, שכאשר קראתי אותו חשבתי שלא הבנתי. ביקשתי את המ-קור, כי לא האמנתי שמישהו מסוגל לחתום על חוזה כזה. כתוב שם שחור על גבי לבן שמחיר הגז יעלה

חותמים את העשור המופלא של כלכלת ישראל".
 "איפה שמגיע קרדיט צריך לתת. וזה לא עשור, זה אפילו יותר. כלכלת ישראל, במקרו, היא רוג'מה ומופת להתנהלות פיסקלית ומוניטרית אחראית ביותר, שהביאה תוצאות מצוינות".

אז איפה הבעיה?

"יש נתק נורא בין המקרו למיקרו. ואם המקרו הנהדר לא בא לידי ביטוי ברווחת הפרט, ובמיוחד ברווחת המשפחות הצעירות, אז משהו פה השתבש. אל תנפנף לי במקרו אם אתה לא יודע לתרגם את ההצלחה הזאת לרווחת הפרט והמשפחות הצעירות. זו הנקודה".

בהמלצות ועדת טרכטנברג דיברתם על 'גיבוש השקפה המבשרת שינוי מקיף ועמוק במדיניות הכלכלית חברתית'. קשה לומר שזה קרה.
 "זה לא קרה בהיבט של הממשלה. אתה יכול להביא את הסוס לשוקת אבל לא יכול להכריח אותו לשתות, לגרום לממשלה לשתות את המים שהיא לא רוצה לשתות. זה לא בדג"א שלה. אבל בציבור הישראלי השיח אחר. חלק מהעניין הוא עצם העובדה שכיום מגיבים לאיום של עליות מחירים, כשלפני עשור אף אחד לא היה מרים גבה".

"העובדה שבכנסת עבר חוק שמגביל את שכר הבכירים במגזר הבנקאי היא משהו שלא היה ניתן להעלות על הדעת לפני המחאה. אתה רואה את זה בעיתונות הכלכלית, כמעט בכל הערוצים יש מגזין כלכלי או משהו בסגנון, והגישה היא של הרבה יותר מודעות חברתית. במובן הזה כן קרה משהו. אבל לא

מה שקרה הוא שהשתרש אצלנו 'סינ' דרום עזה", אומר מנואל טרכטנברג - פרופסור לכלכלה באוניברסיטת תל אביב, חוקר בכיר במוסד שמואל נאמן בטכניון, עד לפני שנה חבר כנסת (מטעם המחנה הציוני) וקודם לכן ראש "הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי" שקמה בעקבות מחאת 2011. "כשאני אומר 'עזה', מה עולה לך בראש?".
 שאלה קשה.
 "אני שואל ברצינות. מה האסוציאציה?".
 בעיה בלתי פתירה?
 "יפה מאוד, הנה אמרת. כשאני אומר 'עזה' אני רואה לנגד עיניי קוץ בישבן, שלפעמים דוקר כל כך עד שכל הגוף מרגיש אותו. וכל פעם בא מישהו אחר - אחד עם פלאייר שמנסה להוציא, אחד שמנסה להכניס - וזה לא עובר ורק כואב יותר. ואז אתה מפתח סקפטיות, ציניות, חוסר אמון ופטליזם. נגזר עלינו לחיות ככה. זה אחד הדברים הגרועים ביותר שקורים במדינת ישראל".

"אם יש משהו שעליו צריך להגיש לבנימין נתניהו את החשבון, זה הדבר: העובדה שהשתרש אצלנו 'סינ' נדרום עזה' בכל ההקשרים. בראש וכראשונה, כמוכן, בקונפליקט מסביבנו - איראן, עזה, הפלסטינים. אבל משם זה נע לכל התחומים: לריוור, לתחבורה, לחינוך. "בכל אחד מההקשרים האלה זה לא שקיים פתרון מחר בבוקר, מדובר בתהליכים. אבל צריך קודם כל להאמין שיש פתרון; לא לדון באיום אלא בפתרון נות, ולהתניע תהליכים. אם אין לי תוכנית ואני רק מגיב ומכבה שריפות, כלום לא יקרה. וזה המצב. יש עקביות בהשתרשות של סינדרום עזה, בכל הקשר, ונגד זה צריך להילחם. מה שמורכב אותי בזירה הפו-ליטית הוא שאני לא שומע את הקול שאומר 'אפשר אחרת'".

יבוא נתניהו ויגיד: 'על מה אתה מדבר? אנחנו

25.57x32.22	2/3	עמוד 7	כלכליסט - מוסף כלכליסט	20/12/2018	66443101-5
מוסד שמואל נאמן - למחקר מדיניות לאומית בטכניו - 85300					

טרכטנברג, השבוע.
"הפופולזים הוא אחד הכוחות
הכי אפלים שיש, והמרחק בינו
לבין פשיזם קטן מאוד"

צילום: תומי הרפז

שאנחנו חיים בו, ולא הייתי בוחר במשטר אחר. הבעיה היא לא בהם, אלא בנו".

מה הבעיה בנו?

"ישנו נושא הרשות להגבלים עסקיים, שצריכה להיות כל הזמן במוד של התקפה ולא מגננה. זה קורה כיום יותר מבעבר, אבל לא קורה מספיק. ויש כל מיני דרכים שבהן הציבור יכול להשפיע על התנהגות החברות. אחת, כשכלו כל הקיצין, היא מחאה. אבל בשו"ט נדרשת הרבה יותר מודעות צרכנית; לא ירדה בצריכה, אלא ברונות בצריכה. והדבר השלישי הוא טענות הסקטור העסקי על הנטל הרגולטורי הקשה מנושא. דבר עם עסקים קטנים, שמע מהם כמה הר"גולציה מייקרת את האופרציה. אלה שלושה הקשרים שבהם יש לפעול."

"ואחרי שאמרנו את כל זה אני אומר לך שההתייקרויות כיום הן כאין ואפס לעומת המקורות האמיתיים של יוקר המחיה – הדיור, התחבורה והחינוך, בפרט לגיל הרך. החזר המשכנתא השכיח, לא הממוצע, הוא משהו כמו 5,000 שקל בחודש. ההוצאה על תחבורה במשק בית של ארבע נפשות היא יותר מ-2,000. החינוך מתחת לגיל 3 עולה אלפי שקלים בחודש; יש לי נכדים בגיל הזה, ואני מכיר ממקור ראשון את הקשיים האלה. בשלושת הרכיבים האלה לא מדובר ב-5 שקלים לגביע (קוטג'), אלא באלפי שקלים. וזה מה שלא מאפשר למשפחות הצעירות להרים ראש."

"וכל שלושת הרכיבים האלה הם הממשלה, אי אפשר לברוח מזה. ברור זה מדיניות של שנים. שר האוצר משה כחלון עושה הרבה; אני חושב שהוא טועה בגדול עם המחיר למשתכן, אבל אי אפשר לקחת ממנו את זה שהוא הראשון שלוקח את ההגה ואומר 'אני אנהג במכונית הזאת'. ועדיין אנחנו תקועים ברמת מחירים שמוציאה את רוב המשפחות מהמי שוואה. בתחבורה מדובר בהונחה פושעת. מדינה כל כך קטנה שהלכה רק על כבישים ולא על תחבורה ציבורית, זו טעות בסדר גודל. עכשיו מנסים לסגור פערים שנוצרו במשך 50 שנה עם פתרונות של לפני 50 שנה. התעוררו מאוחר מדי זה לא רלבנטי לעשר השנים הקרובות, ולכן המצב מידרדר. ובחינוך – אנחנו המדינה עם שיעור הילודה הגבוה במערב. המדינה רוצה שתעשה ילדים, שהנשים יעבדו, אבל לגבי הילדים? תסתדרו. בכל הנוגע לחינוך לגיל הרך הממשלה מגיבה רק ללחץ ציבורי, ורק נקודתית."

"אפשר לטפל בדברים האלה אחרת, אני לא מדבר על בעיות שאני לא יודע עקרונית איך לפתור. ואפשר

הריאלי עלה, וטוב שעלה, שימשיך לעלות. וזה גם נכון שכשתשומה מתייקרת יש לחץ להעלות מחיר. אבל האם התוצאה הבלתי נמנעת היא עליית מחירי? לא. כל עליית מחיר של תשומה היא תמריץ לפירמות להתייעל. האמירה שהתשומות התייקרו ולכן צריך להעלות את המחירים לא מחזיקה, אלא אם אתה מראה שהתייעלת עד הקצה והרווחיות נפ"גמה. אבל פה בא הקאץ' – מה קובע את מדיניות התמחור של פירמה? הביקוש וההיצע, פלוס הסביבה התחרותית. אם אתה מונופול או שיש לך כוח שוק, אם אין מספיק יבוא מתחרה, אתה תעשה מה שבא לך. יש כאן עדיין כיסים של ריכוזיות ולכן של כוח שוק, שבגללו לא נוצר לחץ תחרותי להתייעל ולמנוע עליית מחירים."

איפה אתה מזהה כיסי ריכוזיות באלה?

"זה ברור בשוק המזון, על כל רבדיו – ביצרנים, בקמעונאות. וזה לא ייחודי לארץ, זה בכל העולם; נסטלה ורוננה הן מצעמות על; בצרפת ובאנגליה יש רשתות קמעונאות עצומות. ועדיין, אצלנו זה קורה בשוק קטן מאוד. אפקט ההרתעה של המחאה נשחק. זה עובד כמו בפן הביטחוני, הקבלה של אחד לאחר: אתה מזהה 'אויב', הציבור, שלא מוכן לסבול שתתנהג באופן מסוים, והאויב הזה, איך אתה רואה את עוצמתו? ב-2011, עוד לפני המחאה, עשו חרם (מחאת הקוטג'). אחרי המחאה נהגו לומר שבדיקטטוריון של החברות האלה היה כיסא ריק לנציג הציבור שלא היה מרשה להעלות מחירים. אבל עם הזמן הבינו שאנשים לא יצאו לרחובות כל כך מהר. זה כמו עם החמאס אחרי צוק איתן."

"אבל אני רוצה להגיד את הדבר הבא: אנחנו שור מעים כל מיני קולות, לפעמים צורמים מאוד, נגד הטייקונים, כאילו שיש צמאי דם שיושבים בחברות האלה ומתנהגים באופן מחפיר. זה לא כך. האנשים האלה עושים מה שהם צריכים לעשות. זה המשטר

באופן שיטתי, עם הצמדה למדר המחירים לצרכן בארצות הברית. אם יש התנפלות של צרכנים על מקדונלד'ס בארצות הברית ומחיר ההמבורגר עולה, אני צריך לשלם יותר על חשמל. ככה כתוב בחוזה, ואין בזה שום היגיון. וזה הכי מרגיז אותי: התוצאה היתה ודאית. זה זועק לשמים. הרי מחיר הגז בעולם ירד מאז באופן תלול, כולל כאן, בסביבה שבה התגלו עוד שדות. אני לא יודע אם אפשר לפתוח את החוזה, זה עניין משפטי וצריך לברוק את זה, כי זה שעורריתי. אבל יותר מכל, היה צריך להגיד לציבור את האמת."

מה האמת על מתווה הגז? שהיה צריך להגיד לציבור?

"שאתה ואני הולכים לשלם מאות שקלים נוספים לשנה, וזה יגרום בהכרח להתייקרויות נוספות במשק ואז תשלם שוב. ולמה? לא מכוח עליון, לא כי קרה משהו בכלכלה, אלא כי נעשתה טעות איומה, ובזמן אמת התרענו על זה, כשהייתי בוועדת הכלכלה של הכנסת."

"ההבדל בין המים לחשמל ממחיש מה זה התייקרות מוצר דק או לא: יש כאן חמש שנים של בצורת, עלויות הפקת המים התייקרו ואתה רוצה לגרום לכך שיצרכו פחות – מחיר המים חייב להתייקר. זה כוח עליון וזה מוצדק. עם החשמל זה לא מוצדק, זה מעשה שלא ייעשה."

ומה לגבי ההתייקרויות במזון הפרטי?

"מה הם באים ואומרים? שהתשומות התייקרו. זה נכון, והתשומה שהתייקרה הכי הרבה זה עבודה. השכר

23.63x33.73	3/3	עמוד 8	כלכליסט - מוסף כלכליסט	20/12/2018	66443106-0
מוסד שמואל נאמן - למחקר מדיניות לאומית בטכניו - 85300					

ההפגנה נגד ההתייקרויות בתל אביב, ביום שישי האחרון. "כל אמירה בתחום הזה היא פוליטית"

לשחרר את השווקים, דהירגולציה, הפרטה וכו'. אבל מה בדיוק צריך לעשות היום? אין מענה השקפתי להרגשת המצוקה. ומכאן הפופוליזם. כשאי אפשר לחבק אידאולוגיה מסוימת שיש לה מדריך מה לעשות, אתה הולך למהומות בפריז. לא נותרו תשובות.

"אני יכול לתת, אני מקווה, תשובות נקודתיות לבעיה הזאת, הזאת והזאת. אבל האם אני יכול לע" טוף את זה באמירה כוללנית יותר? עדיין לא. יש הבדל בין מציאות שבה המצב לא טוב ואני מניף דגל ברור ואומר 'אחריי' ויש התנגשות עם מחנה אחר שיש לו דגל אחר, לבין מציאות שבה אין דגל. זה הצירוף שכל כך ייחודי וכל כך מסוכן בתקופה שבה אנו חיים".

למה זה מסוכן כל כך?
 "כי הפופוליזם הוא אחד הכוחות הכי אפלים שיש. צריך להיזהר, אבל המרחק בין הפופוליזם לפשיזם קטן מאוד מאוד".

אתה מזהה את הכוחות האלה גם בישראל?
 "ודאי. אבל אצלנו הם ניזונים מאלמנטים אחדים. הפופוליזם המזעזע של מירי רגב לא בא בדיוק מאותו מקום, אבל היא מתפרצת לתוך הוואקום הזה. זה שאורח חזון הוא הח"כ הכי פופולרי בכנסת זה לא נתפס. יש ריק, או הם ממלאים אותו. בארץ האלמנט של הקונפליקט תורם מאוד לעניין, ולכן הנושא הכלכלי-חברתי הוא לא המנוע העיקרי. זה, והעובדה שהמקרו כל כך בסדר, וזה מחזיק איכשהו את העסק".

אתה מתאר את התסכול מהפער בין המקרו למיקרו, אבל זה גם מותיר מקום לאופטימיות. יש שגשוג, וצריך להבין איך לחלוק אותו.
 "ברור. כמו שאמרתי, אני לא נוהג לדבר על דב" רים שלא הייתי רוצה לפעול כדי לפתור אותם. זה לא מצב שכולו אפל".

צורב בעניין מחירי המזון והחשמל. הכישלון של הח"כ שזל אכן דרמטי, ואולי ראוי להקים ועדת חקירה פרלמנטרית כדי להבין איך זה קרה, אבל זו לא ועדה מהסוג הזה. אי אפשר להימלט מהתחושה שזה פשוט מהלך בעל אופי פוליטי גרידא".

בוא ניקח צעד אחורה ונדבר על התהליכים שאפשר לראות מאז 2011 בארצות הברית, בבריטניה, באירופה, ברגע למשל בצרפת. משהו רחב מתרחש בכלכלה המערבית?

"אין ספק שעם המשבר הכלכלי – זה התחיל קודם, אולי אפילו בשנת 2000, אבל התפוצץ ב-2008 – העולם התערער למציאות כלכלית-חברתית מאכזבת לרוב המשתתפים במשחק. יש פריחה כלכלית חסרת תקדים בעולם, בגלל הגלובליזציה והטכנולוגיה והבלה בלה בלה, ועם זאת האי-שוויון הגיע לממדים מדהימים. וזה לא רק האי-שוויון. בארצות הברית בולטת הסטגנציה של החמישון התחתון. באירופה אבטלת הצעירים היא משהו איום ונורא. יש שכבה שלמה של אנשים שלא רק לא עובדים היום אלא לא יוכלו לעבוד בעתיד, כי קשה מאוד לסגור את הפער. וזה מלווה בתהליכים נוספים, שלא דווקא רלבנטיים לישראל: באירופה הריחוק בין הפקידות של בריסל למה שקורה לאזרח היה גורם מרכזי בברקוויט, בא"רצות הברית זה המרחק מווינגטון – האזרח רואה מרחוק כוחות כאילו קונספירטיביים. אז יש אכזבה קשה, והאכזבה הקשות קורות כאשר התנאים הבי"סיים טובים לכאורה. יש פריחה מטורפת, ואז אתה אומר 'ואלה, מה יש כאן בשבילי?'. וזה נכון גם בישראל, זה אותו הפער בין המקרו למיקרו".

ואז השאלה היא מה עושים.

"הדבר המתגור הוא שלפני 25-30 שנה היית אומר 'זה המצב? אז אני יודע מה לעשות'. אתה שמאל? צריך לחזק את מדינת הרווחה. אתה ימין? צריך

לפעול בלי תוספות של עשרות מיליארדים. במוסד נאמן אנחנו עוסקים באופן אינטנסיבי במחקר מוטה מדיניות, שמנסה להתמודד עם השאלות האלה, פרט מנו דו"ח בתהום התחבורה ובהודשים הקרובים נוציא דו"חות נוספים עם המלצות קונקרטיות למדיניות".

בוזה צריכה להתמוקד המחאה, אם תהיה?
 "כן, בדברים שעושים לנו חור בכיס, שהם קיומיים. אם אתה לא יכול להגיע מהבית שלך למקום העבודה, אם אין לך איפה לגור, אם אתה לא יכול לשלוח את הילד לגן ראוי – אלה הדברים שצריכים לחזור לסדר היום. זה מה שיעשה את ההבדל".

מה לגבי הוויכוח על הפוליטיקה של המחאה?
 "אנשים מתבלבלים בין פוליטיקה למפלגתית. כל אמירה בתחום הזה היא פוליטית, אי אפשר לחמוק מזה, הנושא הכלכלי-חברתי הוא המהות של פוליטיקה. אבל העוצמה של המחאה ב-2011 ואחת הסיבות שהיא הצליחה נעוצות בכך שלא נתנו לגורמים מפ"גתיים דריסת רגל. כל מחאה צריכה לשמור על נייטרליות מפלגתית, אחרת זה נהיה ימין ושמאל ועשית לה דהילגיטימציה".

מה לגבי הכוונה של שר האוצר להקים ועדה לבחינת יוקר המחיה?

"במקרה הטוב זה רעיון תמוה. ועדה ממשלתית יכולה לנבוע רק משתי סיבות: הראשונה היא שני כשלת באיזשהו תחום כממשלה או כמשרד, והכ"י שלון הזה מתפרץ החוצה כמפתיע, ואתה רוצה שה מערכת לא תסתפק בבדיקה עצמית אלא תשתמש בעיניים חיצוניות; השנייה היא שהממשלה רוצה לקדם תחום חדש שמעולם לא עסקה בו ולכן אין לה יכולות בתחום בתוך משרדי הממשלה. אם כחלון מקים ועדה זו הודאה בכישלון: 'אני בתור שר האוצר ולצד שר הכלכלה אלי כהן, שגם הוא ממפלגתי, מודים בכישלון בנושא הזה. לא הצלחנו להתמודד עם העניין, לא יודעים לה' תמודד, ולכן אנחנו זקוקים לווע' דה חיצונית שתבוא ותושיע'. וזה תמוה, כי אני חושב שאין כישלון

נתניהו בחתימה על מתווה הגז, 2015. "היה צריך להגיד לציבור את האמת"

